

ný s odvetou konzervativních sil ukončil reformní pokus dříve, než mohl prokázat všechny své možnosti.

Jemná a přesná autorova analýza sociální situace Československa v předvečer Pražského jara činí z Machoninovy studie poutavou četbu nejen pro sociologa, ale i pro

historika. Bez zvážení a prozkoumání všech faktů a vztahů uváděných v práci není podle mého soudu možné podat objektivní obraz společenského vývoje v Československu v závěru šedesátých let.

Miloš Bárta

Alvin Toffler: Powershift

London, Bantam Book 1990, 601 s.

V roce 1990 vydalo londýnské nakladatelství poslední díl trilogie futurologa A. Tofflera *Powershift* [Přesun moci]. Recenzent v *New York Times* je toho názoru, že: "Toffler nám pomáhá pohlédnout do tváře budoucnosti s lepším porozuměním" a anglický deník *The Independent* soudí, že: "Toffler je profesionál. Poskytuje nám rychlého průvodce světem, ve kterém věda a technologie mění mocenské vztahy mezi individui, společenstvími a národy."

Powershift je poslední kniha trilogie a završuje práci autora nad analýzou sociálních změn. Každá ze tří knih je nezávislým subjektem, ale centrálním tématem všech tří je změna. První z nich, *Future Shock* [Šok z budoucnosti], se zabývá procesem změn, druhá *The Third Wave* [Třetí vlna] směřováním změny a *Powershift* mocenskou kontrolou změn, tedy změnami v systému moci, které s sebou nese předpokládaný konec industriální společnosti. Jestliže *Future Shock*, který vyšel před dvaceti lety, oznamuje, že národy budou absolvovat příliš mnoho změn, které půjdou příliš rychle za sebou, což povede k dezorientaci a k obecné neschopnosti rychle se rozhodnout (příklad dokonalé predikce), a jestliže *The Third Wave* zkoumá změny z historického hlediska a z hlediska jejich budoucího směru, potom *Powershift* se zabývá kardinální změnou role vědění v systému mocenských vztahů. Neboť, jak míní Toffler v úvodu, je lepší mít pro orientaci v zítřejších událostech připravenou nehotovou a obecnou mapu jako vhodný subjekt pro revizi a korekci než nemít žádnou mapu.

Kniha obsahuje šest základních částí. V první části Toffler charakterizuje svoji

knihu jako knihu o nových cestičkách, které systému moci otevírají nové sociálně ekonomické změny ve světě. Definuje moc jako každodenní nezbytný aspekt lidských vztahů, přičemž my sami jsme produktem systému moci. Podle autora síla, bohatství a vědomosti a vztahy mezi těmito aspekty definují podíl moci ve společnosti. Demonstruje to na příkladu klasického westernu, kde postava kovoje symbolizuje moc síly, postava bankéře moc peněz a postava novináře moc vědění (ve správném westernu se vyskytuje i postava, symbolizující moc sexu, tu však Toffler, možná záměrně, vynechává).

V současném světě oba mocenské faktory, a to síla a bohatství, začínají být čím dál tím více závislé na vědomostech. Termín "knowledge" používá Toffler pro symbolické produkty společnosti. Základní politický boj se přesouvá od boje nad kontrolou redistribuce bohatství k boji o kontrolu nad redistribucí vědomostí.

Druhá část knihy je založena na premise, že boj o moc v ekonomické sféře je vlastně bojem o vědomosti. Této hry se zúčastňují všechny tři mocenské faktory, ale jejich poměry jsou různé a varianty provedení také. Obchod, jehož úspěch je stále více založen na symbolech a vědomostech, v dnešní době začíná počítačem a končí masmédií. V postindustriální společnosti, kterou nazývá Toffler společností "třetí vlny", přestávají být peníze symbolem kapitálu a pomocí elektroniky začíná být rychle přenosným kapitálem bohatství symbolů. V éře "třetí vlny" potřebuje podle autora člověk čím dál méně peněz pro to, aby mohl produkovat, ale čím dále více vědomostí. Jak se rozšiřuje obchod s informacemi, hroutí se bariéry národních států, hroutí se i celý mechanismus bezpečnosti, který byl založen na finanční stabilitě ve světě relativně uzavřených ekonomik. Řešením

vybudování nového systému bezpečnosti není podle autora vyšší stupeň centralizace např. na celoevropské úrovni, ale lokální decentralizace. Tofflerovo řešení dějinně paradoxně nahrává nacionalistům.

V obchodě s informacemi se pro dosažení cíle používá jak síla, která sublimovala v právo, i bohatství, které se transformovalo do vědomostí, takže samotná práce stále více závisí na manipulaci s vědomostmi. Začíná info-válka, tedy boj o podíl na systému vědomostí, o čemž pojednává třetí část knihy. Každý, kdo kontroluje informace, má ekonomickou a potažmo politickou moc. Uchopení této moci závisí na ovládnutí symbolického systému, nezávisí ani tak na znalostech jako na informacích o znalostech.

Informační válka mění i starou byrokracii, její pyramidální hierarchii. Pro úspěšnou práci je důležité, aby jistým druhem informací nedisponovali pouze špičkoví manažeři, ale všichni pracovníci firmy. Tímto námětem se zabývá ve čtvrté části. Pokud Toffler nemá rád něco více než byrokracii, potom jsou to Japonci. K prvému se přiznává, druhé cudně, ale průhledně, tají. Tofflerův sen jsou malé rodinné firmy, napojené na elektronické báze s přirozenou komunikací a bez byrokracie. Vzhledem k tomu, že společenský pohyb klade jeho konstrukci tuhý odpor, obrací svůj pohled na země východní Evropy a "třetího světa". Země bývalého reálného socialismu jsou však pro tuto ideu předem ztracené, protože nezadržitelně plují k industriální masové společnosti s jistými nevýznamnými modifikacemi. Toffler doufá, že "třetí svět" bude schopen postavit své ekonomiky na premise: moc se přesouvá z rukou těch, kteří mají formální pozice, do rukou těch, jejichž přirozená autorita se zakládá na znalostech a politických dovednostech. Tofflerův strach z byrokracie a její zvůle v industriální epoše ho vede k přání, aby se "třetí svět" obešel bez antifamilismu industriálního věku, v Tofflerově pojmosloví éry druhé vlny, což vidí jako jednu z možných variant, jak přesunout moc z manažersko-byrokratických rukou do světa, kde hodnota komunikace mezi dvěma individui nezávisí na místě v hierarchii, ale na tom, co znají. K tomu lze poznamenat, že Parkinson by toto zbožné přání definoval

zákonem "každý má schéma, které nebude pracovat".

Z jedné strany se podle autora moc, tedy informace o znalostech, soustřeďuje do rukou několika málo nadnárodních firem, z druhé strany se mozaikuje. Ve světě obchodu záleží stále více na rychlosti předání informace, na bezprostřední komunikaci, na intuici atd. a to je doménou malých flexibilních firem.

Jak se v současném světě podle Tofflera udržuje a zvětšuje bohatství? (s. 238)

1. Nevyměníš-li informaci, nezískáš bohatství;
2. Konvenční faktory produkce jako půda, materiály, kapitál se stávají stále méně důležité a stále více důležité jsou symbolické znalosti. Médii směny přestávají být kovové nebo papírové peníze a stávají se tím elektronicky předávané informace;
3. Tento nový systém musí vytvořit nový systém byrokracie (postbyrokracie);
4. Zaměstnanci jsou stále více zaměnitelní, jednička firmy není dělník, finančník, manažer, ale člověk, který kombinuje imaginaci, znalosti a akci;
5. Producent a konzument fúzuje do prozumenta;
6. Nový proces tvorby bohatství je jak lokální, tak globální, protože použití mikrotechnologie dělá ziskové to, co bylo ekonomické pouze ve velkém měřítku.

Nepochybně tyto naznačené trendy se v sociálních pohybech vyspělých zemí vyskytují, jsou však podle mého názoru jistým druhem sociálního folklóru, který nic podstatného nemění na vztazích a struktuře přece jen stále industriální společnosti. Jako tolikrát u Tofflera je přání otcem myšlenky, musím však poznamenat, že obojí, ač se tomu dá mnoho vytknout, je podloženo fantastickou argumentací.

V páté kapitole se zabývá mocenskými změnami v politice. Jestliže máme jisté pochybnosti o redukci celého životního cyklu jednotlivce, skupin či národů na boj o moc, potom v politickém životě je tento předpoklad nepochybně na místě. Je to kapitola, ve které nalézáme jako občané i jako odborníci náznaky odpovědí na otázky, které nám přináší doba i naše práce.

Podle názoru autora, jestliže základní politický boj v době druhé vlny byl definován

bojem mezi tradicionalismem a modernismem, potom v epoše Třetí vlny je to boj mezi modernismem a postmodernismem, přičemž posttotalitní evropské státy se stanou baštami modernismu. Toffler je toho názoru, že nastává konec éry masové demokracie a začíná se rozvíjet demokracie mozaiková. Masová demokracie je závislá na podpoře masových hnutí a masových médií. (Podle Tofflera, a nejen podle něj, změny ve východní Evropě ovlivnil nejen rozvoj elektronické informatiky, ale i nové techniky přenosu v masmédiích.) Jako se v současné době přesouvá moc na horizontální a ne vertikální škálu, tak se rozvíjí i lokální média, vzniká i zde mozaikovitost. Autor míní, že současný systém byrokracie není schopen ovlivňovat tuto počínající mozaikovitost ekonomického a politického života. Řešením je na jedné straně redistribuce moci mezi lokální a regionální subjekty a na druhé straně mezi nadnárodní útvary, v ekonomické sféře je to pak privatizace, která probíhá také v celoevropském měřítku.

Současná destabilizace nás může zavést do demokratického systému 21. století, nebo zpět do 11. století. Tři hlavní světová sociální nebezpečí specifikuje Toffler přesně. Dva roky, které uplynuly od napsání jeho knihy, dávají bohužel za pravdu jeho precizní analýze. V kapitole popisuje tři hlavní nebezpečná hnutí.

1. Náboženské šílenství - okolo roku 1960 se evropské intelektuálové ptali "Je bůh mrtev?" V roce 1990 sledujeme obrovský boom náboženských hnutí všeho druhu, za nebezpečné Toffler považuje náboženství, která kombinují totalitarismus s univerzalizmem.

2. Eko-teokrati - v lůně původně sympatických hnutí se začaly formovat skupiny eko-teologů, které mají hodně společného s religiózními extrémisty.

3. Nová xenofobie - strach z cizinců.

V šesté, poslední kapitole rozvádí autor předpoklad, že současná světová mocenská nerovnováha může skončit novým pořádkem, ať již se bude točit kolem Evropy, Japonska a USA, či bude rozložen kolem pěti či šesti světových regionů.

Pád socialismu přičítá tomu, že tento systém kolidoval s budoucností. Podle Tofflera v době info-války byl postaven na arogantním předpokladu, že vládnoucí vrstva ví, co ostatní mají vědět. Je to bezpochyby poněkud zjednodušující řešení, Toffler jako spousta dalších západních expertů přeceňuje intelektuální schopnosti bývalé východo-evropské nomenklatury. Po rozpadu sovětské mocenské sféry je síla bez kontroly (především nukleární zbraně), peněžní kapitál překračuje nekontrolovatelně hranice všemi směry (podle Naisbitta v knize *Megatrendy 2* by nyní v žádné zemi ES nemohl převzít moc levý či pravý diktátor, protože by okamžitě po jeho nástupu bylo převedeno za hranice pomocí telekomunikací půl národního bohatství během třiceti minut) a o kontrolu nad vědomostmi, které v současné době řídí ekonomiku, se vede info-válka. S mnohými závěry autora mohu souhlasit, není utopista, zná moc síly, peněz i vzdělaných mozků. Redukuje-li však veškerý sociální pohyb na mocenský boj těchto tří faktorů, je to redukce a ta je vždy svou geniální jednoduchostí nebezpečná.

Tamara Svítková

Martine Segalen: Sociologie de la famille
Paris, A. Colin 1981, 283 s.

Martine Segalen: Historical anthropology of the family

Paris, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme
a Cambridge University Press 1986, 328 s.

Martine Segalen: Die Familie. Geschichte, Soziologie, Anthropologie
Paris, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme a Frankfurt-am-Main, Campus 1990, 407 s.

Práce Martiny Segalenové, francouzské etnologky a socioložky, v originálním vydání nazvaná *Sociologie rodiny*, v pozdějším anglickém překladu *Historická antropologie*